

**АРХІВНО-КРИМІНАЛЬНА СПРАВА ЯК ДЖЕРЕЛО
ДО ВИВЧЕННЯ УЧАСТІ МАРІЇ САВЧИН
В УКРАЇНСЬКОМУ ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ (1940-х РОКІВ)**

Розсекречення документів радянських репресивно-каральних органів має важливе значення для висвітлення різних аспектів новітньої історії України. В першу чергу, це стосується невідомих і маловідомих фрагментів визвольної боротьби українського народу у ХХ столітті. У цьому контексті наголосимо на потребі повернення із забуття цілої низки учасників українського супротиву окупаційним режимам. У цій пошуковій діяльності особливо важливе значення мають архівно-кримінальні справи як джерело інформації, яка не могла бути зафіксована в будь-якому іншому. Водночас доступ до матеріалів силових органів актуалізує потребу підготовки дослідження про життя і діяльність Марії Савчин. Формування пам'яті про цих персоналії має важливе значення в умовах сучасної російсько-української війни.

Спеціальні джерелознавчі дослідження присвячені Марії Савчин відсутні. Хоча окремі відомості про неї містяться в дослідженнях з історії ОУН і УПА (діаспорних, сучасних українських та зарубіжних дослідників). Так, про неї писали В. Ільницький [3], А. Кентій [4; 5; 6; 7], Ю. Киричук [8; 9], М. Лебедь [10], П. Мірчук [13; 14], І. Патриляк [15], А. Русначенко [16; 17], П. Содоль [18], Л. Шанковський [19] та інші. Окремі відомості про Марію Савчин містяться у томі 23 багатотомного видання «Літопис УПА» [11] та власних спогадах опублікованих у т. 28 уже на схилі її літ [12]. Саме з них і довідуємося про ранні роки.

Водночас із надзвичайно важливого історичного джерела – архівно-кримінальної справи можемо почерпнути досить широкі відомості. Зокрема, у своєму першому протоколі (14 липня 1953 р.) Марія Савчин говорить, що народилася 1925 р. у с. Задвір'я (Красненської селищної територіальної громади Золочівського району Львівської області) у селянській родині (батьки займалися одноосібним сільським господарством). У 1938 р. закінчила шостий клас початкової школи у с. Задвір'я, відтак виїхала у Львів, де продовжила навчання у 7 і 8 класах [2, 12]. Початок німецько-радянської війни не дав завершити навчання і Марія Савчин повернулася у рідне село. Впродовж 1942–1943 рр. навчалася у Львівській торговій школі, відтак виїхала у м. Перемишль (для отримання повної середньої освіти, оскільки у Львові середніх жіночих шкіл не було). У 1944 р. перейшла на нелегальне становище та провела антирадянську діяльність до арешту 10 липня 1953 р. Членкинею ОУН вона стала у 1940 р., в період навчання у Львові (7 клас). У протоколі допиту розповідає досить детально про сам вступ [2, 21]. Діючи у підпіллі використовувала псевдоніми «Зірка», «Марічка». Деталізує і про навчання у торговельній школі, розбудову підпільної мережі, керівництво звеном «Юнацтва» у період навчання у Львівській торговій школі (1942–1943 рр.) [2, 53]. Окремою сторінкою підпільної роботи стало виконання функцій зв'язкової (з осені 1942 р.) референта СБ крайового проводу ОУН Григорія Пришляка-«Микушки» (перенесення організаційної пошти) [2, 22]. Далі

перейшла на двохмісячну працю друкаркою у Львівському психо-технічному інституті (літо 1943 р.) [2, 250]. Відтак у АКС наголошено, що восени 1943 р. вона виїхала у м. Перемишль, де поступила на шестимісячні курси, після закінчення яких отримала атестат зрілості (1944 р.), тобто середню освіту [2, 250].

Далі впродовж усього перебування у підпіллі вона описувала проходження курсів, виконання обов'язків зв'язкової, машиністки, референтки УЧХ, участь у різноманітних нарадах, особисті переживання пов'язані зі знайомством та одруженням (вінчав священник греко-католицький священник Степан Граб) із Василем Галасою тощо [2, 228].

Найбільш розписана частина АКС сам арешт та слідство. Так, 11 липня 1953 р. після захоплення органами МВС М. Савчин і В. Галасу етапували в УМВС Кам'янець-Подільської області [2, 2].

Лише 14 липня 1953 р. заступник начальника відділу МВС УРСР капітан Свердлов (погодив начальник 4 УМВС УРСР підполковник Шорубалка, затвердив міністр внутрішніх справ генерал-лейтенант Строкач; арешт санкціонував військовий прокурор військ МВС Українського округу полковник юстиції Кошарський) підготував постанову на арешт Марії Савчин [2, 3]. Того ж дня (14 липня 1953 р.) було підготовлено ще один документ постанову «Про обрання міри запобіжного заходу» (обвинувачувалася за ст.ст. 54-1 «а» і 54-11 кримінального кодексу УРСР) [2, 4].

Цікавим є також її словесний портрет, наведений у карті заарештованої: ріст середній (165–170 см), фігура середня, плечі горизонтальні, шия коротка, волосся чорні, очі чорні, лице кругле, чоло пряме, брови прямі, ніс малий, рот малий, губи тонкі, підборіддя пряме, вуха овальні [2, 8].

Після арешту була відправлена у внутрішню тюрму МВС УРСР у м. Київ [2, 9]. Опис майна не проводився через відсутність такого [2, 10]. Лишень під час арешту 10 липня 1953 р. у неї вилучили пістолет ТТ (№ ЄВ-4628), шкіряну кобурку і два магазини набоїв до нього [2, 21, 252].

Допити проводила ціла низка слідчих. Так, 14 липня, 15 липня 1953 р. начальник відділення слідчого відділу 4 Управління МВС УРСР майор Птічкін, 17, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 28 липня 1953 р. заступник начальника відділення слідчого відділу МВС УРСР майор Береза, 21 липня 1953 р. заступник начальника відділення слідчого відділу МВС УРСР майор Береза і старший оперуповноважений МВС УРСР молодший лейтенант Агеєв, 31 липня, 3, 4 серпня старший оперуповноважений МВС УРСР молодший лейтенант Агеєв, 5 серпня начальник відділення УМВС УРСР підполковник Олійник, старший оперуповноважений МВС УРСР молодший лейтенант Агеєв, 6, 7, 8, 12, 14, 17, 19, 20, 22, 28 серпня, 1, 3, 4 вересня начальник відділення слідчої частини по особливо важливих справах МВС УРСР підполковник Олійник, 28, 31 жовтня, 17 листопада 1953 р. начальник відділення слідчого відділу 4 Управління МВС УРСР майор Птічкін, 24, 25, 27, 28, 30 листопада, 3, 10 грудня 1953 р. старший слідчий 4 Управління МВС УРСР старший лейтенант Рапота, 16, 22, 28 грудня 1953 р., 6, 13, 21 січня, 16, 23, 26 лютого, 5 березня, 1 квітня 1954 р. начальник відділення слідчого відділу 4 Управління МВС УРСР майор Птічкін.

Із справи довідуємося про те, що у січні 1949 р. була заарештована, відправлена у м. Львів, але звільнена з-під варті після згоди на співпрацю. Отримала завдання

зв'язатися із чоловіком В. Галасою (очолював боротьбу у Волинській та Рівненській областях) та схилити його до виходу із повинною [2, 13].

У АКС М. Савчин називає також і свою родину: батько – Петро Іванович Савчин, мати – Анастасія Яківна Савчин, сестри: Ольга (1927 р.н.), Стефанія (1929 р.н.), Олександра (1930 р.н.), Надія (1939 р.н.), Серафима (1923 р.н.), брати: Іван (1934 р.н.), Богдан (1940 р.н.), Зиновій (1946 р.н.). Говорить і про власних дітей: Зенона (1946 р.н.) (перебував у м. Краків у священника Степана Граба), Євгена (1948 р.н.) (проживав у с. Олесино Козловського району Тернопільської області) [2, 14–15]. Цікавили силовиків також родичі закордоном. У зізнаннях говорила, що у 1944 р. із м. Львів виїхав у Польщу двоюрідний брат Орест Миколайович Савчин (1925 р.н.). Лише у 1948 р. від сестри Олександри Савчин довідалася, що він поїхав далі у Європу [2, 128].

Перебуваючи у підпільних умовах народила двох синів Зенона (15 грудня 1946 р.) та Євгена (жовтень 1948 р.). Водночас із справи стає зрозумілим складні будні жінки-підпільниці, яка ще й до того була одружена із провідником найвищого рівня. Постійні переїзди, перебування у криївках, зміни місць постою, проживання у лісових криївках тощо. Доповнюється все й постійними повсякденними турботами.

Після другого арешту слідство тривало з 14 липня 1953 р. до 1 квітня 1954 р. (допитували майор Птічкін, майор Береза, молодший лейтенант Агєєв, підполковник Олійник, старший лейтенант Рапота). Відтак почалося тривале слідство та «обробка» для залучення в оперативні ігри. Для цього Марію Савчин і Василя Галасу возили на екскурсії по м. Київ, м. Запоріжжя, р. Дніпру під час яких ознайомлювали із досягненнями у різних сферах.

Із протоколів допиту довідуємося, що Марія Савчин мала постійні контакти із відомими учасниками підпілля Катериною Зарицькою-«Монетою», Ярославом Скасковим-«Моряком», Григорієм Пришляком-«Мікушкою», Миколою Дудкою-«Соловієм», Наталкою Козакевич-«Сірою», Зиновією Химкою-«Зоєю», Іриною Тимочко-«Христею», Марійкою Ровенчук-«Іриною», Яковом Чорнієм-«Кулею», Ярославом Старухом-«Стягом», Мирославом Сорокою-«Птахом», Ярославом Пецівим-«Вадимом», Дмитром Кмитом-«Зовом», Григорієм Соколик-«Зимним», Володимиром Гошкою-«Мироном», Степаном Стебельським-«Хріном», Дмитром Стислом-«Інгулом», «Херсонцем», Богданом Світлик-«Долею», Дарією Малаярчин-«Даркою», Василем Беєм-«Уласом» та ін.

Отже, архівно-кримінальна справа Марії Савчин є важливим джерелом для комплексного висвітлення життєвого та бойового шляху. Звісно, що такий вид джерела потребує ретельного критичного підходу, який дозволить виокремити найбільш суттєві та необхідні відомості для цілісного розкриття постаті.

ЛІТЕРАТУРА

1. ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 55204фп. Т. 1.
2. ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 55204фп. Т. 2.
3. Ільницький В. Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954). Дрогобич: Посвіт, 2016. 696 с.
4. Кентій А. Нарис історії Організації Українських Націоналістів в 1941–1942 рр. Київ: Ін-т історії України НАН України, 1999. 202 с.

5. Кентій А. Українська військова організація (УВО) в 1920–1928 рр. Київ: Ін-т історії України НАН України, 1998. 82 с.
6. Кентій А. Українська Повстанська Армія в 1942–1943 рр. Київ: Ін-т історії України НАН України, 1998. 288 с.
7. Кентій А. Українська Повстанська Армія в 1944–1945 рр. Київ: Ін-т історії України НАН України, 1999. 220 с.
8. Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ століття. Львів, 2000. 304 с.
9. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів, 2003. 464 с.
10. Лебець М. УПА. Дрогобич: Відродження, 1993. 208 с.
11. Літопис Української Повстанської Армії. Т. 23: Медична опіка в УПА [упоряд. Петро Содоль]. Торонто – Львів: Видавництво «Літопис УПА», 1992. С. 287. 480 с.
12. Марія Савчин («Марічка»). Тисячі доріг (Спогади). *Літопис Української повстанської армії* [ред.-кол. Євген Штендера, Петро Потічний]. Торонто; Львів: Видавництво «Літопис УПА», 1995. Т. 28. 598 с.
13. Мірчук П. Нарис історії ОУН. Львів, 2003. Т. 1. 642 с.
14. Мірчук П. Українська Повстанська Армія (1942–1952). Документи і матеріали. Львів, 1991. 147 с.
15. Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939 – 1960 рр.). Львів: Часопис, 2012. 592 с.
16. Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940-х – 50-х роках. Київ: Пульсари, 2002. 517 с.
17. Русначенко А. Розумом і серцем. Українська суспільно-політична думка 1940–1980-х років. Київ, 1999. 324 с.
18. Содоль П. Українська Повстанча Армія (1943–1949). Довідник другий. Нью-Йорк. 1995. 199 с.
19. Шанковський Л. Українська Повстанча Армія. Історія українського війська (1917–1995) / Упор. Я. Дашкевич. Львів: Світ, 1996. С. 482–695.

Роман ШЕПІДА, Петро ФРИЗ
(Дрогобич, Україна)

ХОРЕОГРАФІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ І ДУХОВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ

Одним із найважливіших завдань сучасної хореографії є розвиток не тільки високого рівня виконавської майстерності, а й своєчасне визначення функціонального стану організму, його здоров'я та змін опорно-рухового апарату дітей та підлітків, які займаються танцем, внесення корекції в тренувальний процес та проведення відновлювальних заходів. У зв'язку з цим особливо актуальним у роботі педагога-хореографа є оволодіння ним основами багатьох природничих дисциплін, таких як вікова анатомія та фізіологія, медицина, гігієна дітей та підлітків.